

U U' TZ'IB'AL B'EN XE' Q'U HEBREO

Yol ti' u u' tza'

Aatz u u' "Q'u Hebreo" tza', a' tz'ib'an ma'l q'u q'esala xo'l q'u niman tetz u Jesuus. Matz u Apolo, matz u Pablo oj va'toj q'esala, ye' ootzajib'e. A' itz'ib'al tu u ya'b' 68 m.t.J. Pek ech koj q'u chusb'al atil tuul, b'a'ntan ye'xh b'oj ka-tziunchil ti'. Tan nojchit tiira techalla chaj chusb'al. Utz vatzsaj chit tel i'an u tz'ib'an tetz tu yolb'al griego, techlal aas tek' tootzaj u yolb'al griego.

Aatz u yol "Hebreo" a' vib'ii q'u Israeel q'u'l jejlich tulaj mamaj tenam paximal tib' tu u vatz amlika tx'ava'. Atia a' atichku tu Roma. Atia tu Babiloonia. Atia tu Damasco. Atia tu Eefeso. Atia tu Alejandria tikuenta Egipto. Atia tu Atenas tikuenta Grecia. Ech a' tz'ib'alik b'en u u' tzix'e' tzi'.

Aatz q'u chusb'al tza', a' niq'ila q'u niman tetz u Jesuus q'u'l junal tek' tootzaj q'u kostuumbre tetz u o'tla mantaar. Nichmotxtitz'a aas kamal antu sanimal u o'tla mantaar tu q'u niman tetz u Jesuus nichtale'. Siyuu tuch' u b'a'nla chusb'al nichtale'. Ech kamal ye'ich motx isa' taq'axka u tuq'ayb'al q'u Israeel q'u'l naq'b'inaj nal ti'. Ech tok nital u tz'ib'an tetz u u' "Q'u Hebreo" aas techal u Jesuus. A' ul tzojpixsan kajay q'u kam tal u Tiohx xo'l vitenam, aya' q'u Israeel.

A' u jatxb'al tib' q'u yol tu u u' tza'.

- 1) 1.1-4 Nitale' aas ta'xh ma'l tiira paalchu vatz kajay q'u kam u Jesuus. Tan u Tiohx oksan tu u tijle'm.
- 2) 1.5-13 Nitale' aas paalchu u Jesuus vatz q'u alol tetz u yolb'al Tiohx, vatz q'u aanjel. Paalchu vatz u Moisees. Utz paalchu vatz q'u q'esal oksan yol vatz Tiohx majte.
- 3) 1.14—7.28 Nitale' aas tiira b'a'n va'l veti'an u Jesuus vatz va'l ni'an q'u oksan yol vatz Tiohx.
- 4) 8.1—10.18 Nitale' aas sib' paalchu tijle'm vikajal u Jesuus va'l el el tu vikam vatz kurus. Paalchu vatz vikajal q'u vaakaxh tuch' q'u tentzun q'u'l nik'achax ok vatz Tiohx ti' ijajax kuyb'al. Tan k'uxh unpajul ko'n el vikajal u Jesuus, chuspi ko'xh ti' ikuyax kajay q'u paav. Ech ab'il q'u'l niniman, nikuylu q'u'l ipaav.
- 5) 10.19—12.29 Nital tu q'u niman tetz u Jesuus aas tii samotxatin k'atz u Jesuus. Sitx'ak q'u tza'l k'axk'o q'u'l samotxpaalka k'uxh samotxojchal ti'.
- 6) 13.1-19 Nital unjot chusb'al ti' u atinchil k'atz u Jesuus.
- 7) 13.20-25 Ech vitzojpu q'u yol tu u u' tza'.

U U' TZ'IB'AL B'EN XE' Q'U HEBREO

Viyolon u Tiohx titzi' viK'aol

1 1 Unchee' aatz o'tene, yolon u Tiohx titzi' q'u alol tetz vi-yolb'al. Jatpajul ko'xh iq'ila q'u kuk'uy kumam. Utz kam ko'xh txumb'al itxakunsa ti' iq'ilale'.

2 Pek aatz cheel, nipajiq'ila'o'. ViK'aol niq'ilano' taq'o. Aya' viK'aol va'l tiq'aq'al ku'en cheenaj q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz tetz q'u kam kajayil aq'el tu u Tiohx. **3** Tan aatz viK'aol u Tiohx, a' nik'uche' ab'il u Tiohx utz, jank'al chit vi-techalil. Tan tiira ech itxumb'al a' u Tiohx tzixe'. Utz viyol viK'aol u Tiohx niatinsan q'u kam kajayil. Utz aatz ma'tich taq'tu tib' ti' itx'aal el q'u kupaav, b'enje' tu Amlika. Utz k'ujlel tiseb'al u Tiohx tu u mam tijle'm.

**U tijle'm viK'aol u Tiohx
vatz q'u aanjel**

4 Tan tiira sib' paalchu viK'aol u Tiohx vatz q'u aanjel. Tiira sib' paalchu u tijle'm va'l aq'axyu, vatz u tijle'm q'u aanjel. **5** Tan aatz u Tiohx, ye'xhjatú tal koj tu ma'j aanjel ech tza':

—Axx unK'aol;
vetvitz'pixsa'axh cheel.—
Texh koj te. Utz niko'xh tal koj majte aas:
—In iTat utz; unK'aol.— Chi koj ti'.^a

6 Utz yolon paj u Tiohx ti' viK'aol va'l aa yol ti' q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' tza', va'l ichaju'l. Tal ti' ech tza':

—Kajay q'u aanjel saoksan iq'ii.—^b
Texh ti'.

7 Pek ech ko'n nital u Yolb'al Tiohx ti' q'ul iaanjel tza':
—Nitaq' b'ens aanxel q'ul iaanjel.
Utz nitaq' b'ens echa' taq' xamal q'ul ichaj.— Chia.^c

8 Pek ech nital ti' viK'aol tza':
—Ye'k iya'eb'al val ijle'm sa'ane', techalla Tiohx. Tiira ijikomal vixe'al vaQ'esalail.
Echa' b'aara; techlal ijle'm.
9 Tan a' chit vatz ak'u'l ib'anax q'u kam ijikomal.

^a 1.5 Choktaj u Salmos 2.7; u Samueel II 7.14.

^b 1.6 Choktaj u Deuteronomio 32.43; u Salmos 97.7.

^c 1.7 Choktaj u Salmos 104.4.

Pek tiira onkonil saatz u
ye'xtxoj.

Echtzixe't axh vetitxaa'axh u
Tiohx, aya' vaTiohx.

Utz tuch' txuq'txunchil vettaq'
je' aseite tavi',
tiira paalchu veti'an see vatz
tere'n.— Chia.^d

10 Utz nipajtal u Yolb'al
Tiohx ti' majte aas:
—UnB'aal, axh b'anon u tx'ava'
ko'xtene tixe'teb'al q'u kam.

Utz axh b'anon u amlika va'l
nik'uch val aaq'onib'al.

11 Utz sako'npaal q'u kam atzi'.
Sako'nq'a'lb'i, echa' iq'a'lb'u
oksa'm.

Pek aatz axh tan, ech ko'xh
aatin b'enamen tzi'.

12 Sako'npajab'us q'u kam
atzi', echa' ib'usax oksa'm.

Utz sach'exu atzi', echa'
ich'exul oksa'm.

Pek aatz axh tan,
sa'kojch'exp'axh;
sa'kojmotx val aatine'.— Chia.^e

13 Utz ye'xhjatú tal u Tiohx tu
mal'j aanjel ech tza':

—K'ujach tunseb'al, voksa nal
q'ul akoontra satzeq'leb'al.—
Chi koj te.^f

14 Tan jolol ko'n aanxel ichaj
Tiohx kajay q'u aanjel atzi'. Utz
nichajax ul ti' ilochax q'u'l

saetzan ti' u chitpichil tu paav
vatz Tiohx.^g

U nimla kam ti' u chitpichil tu paav

2 1 Echtzixe't a' ib'o'q'ol aas
tiira a' chit saqitz'a vinujul
va'l ab'limal qaq'o. Ech ye'k sa-
tz'ejxo'. **2** Aatz viyol q'u aanjel
q'u'l nichtal b'axa, nojchit nich-
itzojpu tu u o'tla mantaar. Utz
tinujul chit nichiku' choob'al
paav ti' u aanima va'l nichqelon
oj ye' nichnima. **3** Utz ¿oj chix
ye' saku' u choob'al paav qi' oj
sakuqel viyol u Tiohx cheel va'l
tetz chitpichil tu paav? Sa'kojku-
tx'ol qel siatz. Tan nojchit u
kuB'aal Jesus alon u chitpichil
tu paav b'axa. Utz ika'paju texh
talax q'u aanima q'u'l ab'in
k'atza. **4** Utz nimna'l aas nojchit
inujul tan, kaana xheenya, kaana
echlal utz, jatvatzul ko'xh
txaichil ni'an u Tiohx k'atz q'u
aanima q'u'l niniman. Utz jat-
vatzulen ko'n doon taq' u
Tioxhla Espiiritu te majte kam
echa' isa' sataq'e'.

Vixe'al u chitpichil tu paav

5 Loq' aatz u vatz amlika
tx'ava' tetz taab'a'b'en va'l
niqale' tza', yit' a' koj vet'ok-
salik tikuenta q'u aanjel. **6** Pek
aal nital u Yolb'al Tiohx ech
tza':

^d **1.8-9** Choktaj u Samueel I 16.12-13; u Salmos 45.6-7.

^e **1.10-12** Choktaj u Salmos 102.25-27.

^f **1.13** Choktaj u Salmos 110.1.

^g **1.14** Choktaj U Tio 4.11; U Lucas 1.19.

—¿Kam chit tijle'm u aanima saatz aas ni'xhiitz'a utz, ni'xhiilb'e?

7 K'uxh ch'oo tijle'm vatz q'u aanjel, vetaaq' tokeb'al iq'ii; vetaaq' tijle'm vi' kajay q'u kam tu u vatz amlika tx'ava' b'anelka saaq'o.

8 Kajay q'u kam ooksaka tikuenta.— Chia.^h

Ech ye'xhkam va'toj kam ye't koj toksaka tikuenta, k'uxh ye'saj b'iit qiltu cheel oj at ok kajay q'u kam tikuenta. **9** Pek niqil u Jesus. Tib'a'nil Tiohx atil tu u mam tijle'm cheel, tu u mam tokeb'al iq'ii, k'uxh ch'ooich ma'l tiempo vatz q'u aanjel tilone'. Tan taq' tib' u Jesus ul kamoj qi' taq'o kajay o'. Ulpaaloj tu u kamchil.

10 Tan b'a'n til u Tiohx aas sa'xhpaal u Jesus tu il tza'l. Aya' u Chitol tu paav. Ech tiira tz'ajel tu va'l si'an qi'. Tan tiq'aq'al ku'en sib'al niman tetz sab'ens b'a'n taq'o vatz Tiohx. Ech saopon tu u techalil k'atza. B'a'n til u Tiohx tan, tetz kajay q'u kam atile. **11** Ech aatz o' tuch' u Jesus, o' tetz u Tiohx. Tan ela txaaelo' taq'o. Ech ye'xhkam nich'ixvu u Jesus qi' aas echa' kutza'q' qib' tuch'.

12 Tan nital tu u Yolb'al Tiohx ech tza':

—Saval atziilul xo'l q'u vitz'in vazik. Utz savoksa aq'ii xo'l mam tenam.— Chia.ⁱ

13 Utz nipajtal ech tza' majte:

—Ta'xh ma'l k'ujleb'al unk'u'l u Tiohx.— Chia.

Utz nipajchittale':

—A' tek unmol cheel q'ul unk'aol q'u'l vettaq' u Tiohx ve.— Chia.^j

14 Ech kam chit va'l b'anel qaq'o aas o' ku'en chi'o, o' ku'en kaja, echat chit va'l b'anich tu u Jesus. Tan taq' b'ens tib' kaja u Jesus. Utz taq' b'ens tib' chi'o. Ech ti' vikameb'al, iyuch' u taq'onib'al u tx'i'li'inaj va'l niaq'on b'ens kamnaj q'u aanima vatz u Tiohx. **15** Utz aatz tu va'l veti'an u Jesus tzi', a' vettoksa vatz q'u aanima u chitpichil tu paav. Aya' q'u'l xo'val ko'xh tatin tu u kamchil b'enamen.

16 Utz k'uxh uli, yit' a' koj ul ichtipu q'u aanjel tipaav. Pek a' ulku ti' q'u aanima. Aya' q'ul itu'xh ixalam u Abrahaam.

17 Loq' ministeer si'chb'ens aanima echa' o'. Utz sab'ens q'esal oksan kuyol vatz u Tiohx tinujul; nojchit txumul vatz. Ech sateesa q'u kupaav vatz Tiohx.

18 Utz aatz cheel, tiira nitekveet

^h **2.6-8** Choktaj u Salmos 8.4-6.

ⁱ **2.12** Choktaj u Salmos 22.22.

^j **2.13** Choktaj u Isaías 8.17-18.

ilocht'o', ab'iste o' nikupaal tu tza'l utz, nikub'anax provaal kusub'lu tu u paav. Tan atil tijle'm ti'. Utz paalnaj tek tuul. Tootzajle viyak'il u paav.

U tijle'm u Jesus vatz u Moisees

3 1 Ech toke' nival sete hermanos, a' tii noj etitz'a u Cristo Jesus, viTxaanom u Tiohx, u q'esal oksan kuyol vatz Tiohx, u q'esala tu u yolb'al Tiohx nikunima. Tan a' va'l sik'leno' ti' u qatin k'atza tu Amlika. **2** Tan tiira jikom nitzojpi q'u kam u Jesus vatz u Tiohx. Echa' i'an u Moisees aas tiira jikom itzojopil q'u kam i'ana q'u'l tal u Tiohx te ti' vitenam tuch' u toztiohx.^k

3 Echtzixe't nik'ulo'k ti' u Jesus aas paalchu tok iq'ii vatz u Moisees sab'anli. Echa' ma'l b'anol otzotz tan, a' va'l nitok iq'ii ti' u otzotz, yit' u otzotz koj nitok iq'ii. **4** Utz kajay otzotz atil ma'l b'anol tetz. Pek ech koj tan, u Tiohx b'anonnaj tetz q'u kam kajayil. **5** Utz aatz u Moisees, a'ich ilol tetz q'u kam tu u totzotz u Tiohx. A'ich taq'onom u Tiohx. Tan nojchit k'ujleb'al k'u'l nichian q'u kam. A' chit nichtale' aas kam q'u kam si'an taab'aul tza'. Nichik'am ti' va'l sauchi.

6 Pek aatz u Jesus tan, iK'aol u Tiohx; yit' ilol ko'n koj tetz kam. Ech jikom ni'an q'u kam tu u totzotz u Tiohx majte. Utz o' u

totzotz u Tiohx tzi'. Ta'xhtzii oj tiira k'ujlel kuk'u'l ti' utz, oj kaana kutxuq'txun ti' ich'iale'.

U okchil tu u ila'm xe' u Tiohx

7-8 Echtzixe't nital u Tioxhla Espiiritu tu u Yolb'al Tiohx ech tza':

—Ye' etiib'ixsa q'ul etaanima tan, niq'ila'ex u Tiohx cheel. Ye' eb'an etetz echa' q'u aanima q'u'l vet sik'u'l iqel u Tiohx aas b'anax provaal isub'ax tu u paav tu u tz'inlich tzaji tx'ava'.

9 Tan vet sik'u'l iqelin q'ul ek'uy emam, k'uxh ma'tich tiltu q'u mamaj txaichil unb'an tu 40 ya'b'.

10 Echtzixe't lakp unvi' ti' q'u aanima atich tu u tiempo tzi'. Utz vala: «Tiira jolol tz'ejinaj q'u taanima atzi' utz, ye' isa' tootzajil vuntxumb'al.» Texhin.

11 Echtzixe't val tu k'a'nal aas: «Yit' sa'kojmotx'ul tu ilanb'al vaq'o.» Texhin.— Chia.^l

12 Ech kuenta'ex hermanos; oki'ch u maalo xe' etaanima. Eb'anchile aas saelka'ex ti' u itz'lich Tiohx utz, ye'kan senima.

13 Pek aal aq'taj tib' nimal ek'u'l jun q'ii. B'antaj cheel tza' echa' nital u Yolb'al Tiohx. Ech ye'xhab'il ma'j sete sasub'ax tu u paav utz, yit' sa'kojku' tu qelb'alil.

^k 3.2 Choktaj u Nuumeros 12.7.

^l 3.7-11 Choktaj u Salmos 95.7-11.

14 Tan a' ib'o'q'ol aas tii sak'uje' kuk'u'l ti' u Cristo titzojpeb'al. Kam chit echa' u kuxe'te, ech sa-etzano' k'atza. 15 Tan ti' niyol-onku u Yolb'al Tioxh ech tza':

—Ye' etiib'ixsa q'ul etaanima tan, niq'lila'ex u Tioxh cheel. Ye' eb'an etetz echa' q'u aanima q'u'l vet sik'u'l iqel u Tioxh.— Chia.^m

16 Utz aatz q'u aanima q'u'l gelon u Tioxh tzi', anko'xhtu' q'u'l tab'i vivi' u Tioxh aas yoloni. Aya' q'u'l tiq'o elu'l u Moisees tu Egipto. 17 A' q'u'l lakon ivi' u Tioxh tu 40 ya'b' tzi'. Tan vet sik'u'l motx paavin siatz. Echtzixe't motx kamka tu u tz'inlich tzaji tx'ava'. 18 A' q'u qelol q'u'l tal u Tioxh tzi' aas ye'k so'opon tu u ila'm taq'o.ⁿ 19 Utz nojchit ye't motx ok tu u tx'ava' va'l tal u Tioxh te tan, ye't inima u Tioxh.

4 1 Pek qe'l anko'xh txaklel viyol u Tioxh cheel, va'l alel taq'o ti' u qoko'p k'atza tu u ilanb'al tzixe'. Ech sakub'an kuenta qib'. Ye'k saqelono'. Tan oj saqelono', b'a'n si'ane' ye'k so'oko'p'o' tu u ilanb'al tzixe'.

2 Tan aatz o' ab'imal tek u b'a'nla chusb'al qaq'o ti' u chitpichil tu paav utz,

kunimataj. Tan k'uxh motx alax te majte, kam koj txakunku te. Ye't ko'n motx inima. Motx ko'xh tab'i. Ye'xhkam tilo'k tetz ti' q'u'l inima u Tioxh utz, ye't k'uje' ik'u'l ti'. 3 Pek ab'iste o' nimamal tek qaq'o, so'opono' tzixe' tu u ilanb'al. Pek yit'e'ch koj a' q'u'l alel ti' taq'o ech tza':

—Val tu k'a'nal aas yit' sa'koj-motx'ul tu ilanb'al vaq'o.— Chia.

Ech ta'ntioxh aas aya'xchen i'ante'l qi' xe' q'ii xe' saj, ti' q'u kam tzi'.^o 4 Tan nital u Yolb'al Tioxh ti' u ilanb'al q'ii ech tza':

—Ilan u Tioxh ti' kajay q'u taq'on tu u jujva' q'ii.— Chia.^p

5 Utz nipajchittal majte:

—Yit' sa'kojoko'p tu u ila'm.— Chia.^q

6 Utz nimna'l q'u'l ye'n chab'an u ila'm nital u Tioxh. K'uxh alax u yolb'al Tioxh te b'axa ko'xtene, ta'xhtzii ye't oko'p. Tan qeloni. Pek ta'xh b'anel nisa' u Tioxh saoko'p tere'n aanima. 7 Tan vetpajtaq'lu

^m 3.15 Choktaj u Salmos 95.7-8.

ⁿ 3.16-18 Choktaj u Nuumeros 14.1-35.

^o 4.3 Choktaj u Salmos 95.11.

^p 4.4 Choktaj u Geenesis 2.2.

^q 4.5 Choktaj u Salmos 95.11.

tzii u Tiohx aas sanimali. Tan aatz sib'ich tek tiempo tuul, tal u Daviid ech tza':

—Ye' etii b'ixsa q'ul etaanima tan, niq'ila'ex u Tiohx cheel.— Chia.

Utz a' teku'en a' u tiempo cheel.

8 Aatz u ilanb'al nitale' tzi', yit' a' koj u tx'ava' va'l okko'p u Josuee tuch' q'u Israeel. Tan oj a' i, ye'xhkam niyolon u Tiohx ti' va't ilanb'al koj atzi'. **9** Ech toke' atil va't u techalla ilanb'al xe' u Tiohx, tetz q'u niman tetz.

10 Utz ab'iste q'u'l nitok tu u ila'm xe' u Tiohx tzi', nitilan ti' q'u taq'on majte. Echa' i'an u Tiohx aas ilan ti' q'u taq'on i'ana. **11** Echtzixe't kub'antaj ya'l qib', ech so'ok'o' tu u ila'm tzi'. Utz ye'xhab'il satil ok tetz ti' q'u'l qeloni tzi'.

12 Tan nojchit itz'lich yol u Yolb'al Tiohx. Utz atil iyak'il. Paalchu u taq'b'u vatz ma'l ch'ich' aas ka'l tee. Tan ni'xh-it'ok taanima u aanima. Utz nitoko'p tu taanxelal. Ni'xhipaal-o'k titx'ava'il. Tan ni'xhiyaa q'u aanima ti' q'u ye'xtxoj nititz'a tipensaar tuch' tu taanima. Echa' ma'j ch'ich' aas ni'xhipaalok tu k'ulb'al tib' b'ajil utz, nitopon tu tuul b'aj. **13** Tan ye'xhkam ma'j sa'kojveet imujtu tib' vatz u Tiohx. Kajay q'u kam paq'lel siatz. Utz sa'nalqaq' kukuenta siatz ti' q'u kub'anone'.

U Jesus q'esal oksan yol vatz Tiohx

14 Aatz u Jesus, viK'aol u Tiohx, paalnaj tek ok tu Amlika. Utz a' u q'esal oksan kuyol vatz u Tiohx. Echtzixe't tii atoj' tu va'l nikunima siatz. **15** Tan siloch'o' u oksan kuyol vatz u Tiohx tzi'; siloch'o' oj ye'k kuyak'il tu u qatin k'atza. Tan tootzajle. Utz paalnaj tu q'u kam tzi'. Pek k'uxh echi, niko'xh b'oj paavini. **16** Ech ye' kuxo'va kuxaan ok k'atza tu vich'uxhle-b'al tetz mam ijlenal. Tan a' vixe'al u b'a'nil. Ech sitxum kuvatz utz, siloch'o' aas kam ti' lakusavsava.^r

5 **1** Aatz kajay q'u q'esal oksan yol vatz Tiohx, a' ni-txaalik el xo'l q'u vinaj. Utz a' q'u'l nijajon kuyb'al ti' q'u aanima vatz Tiohx. Utz nik'ach q'u tx'olo'm tuch' q'u oya vatz Tiohx ti' q'u paav. **2** Ech atil ipaciensia ti' ilochax q'u'l ye' tootzaj Tiohx utz, q'u'l tz'ejxinaj. Tan aanima ko'n u oksan yol majte. Antu paalnaj tu u paav. Antu ye'k maas iyak'il.

3 Echtzixe't aatz nitoksa q'u tx'olo'm vatz Tiohx, a' nitoksav ti' vipaav q'u tenam, tuch' ti' q'u'l ipaav majte. **4** Loq' k'uxh aanima ku'en tan, sako'nkoxhveeti aas ijunal ko'xh satoksa je' tib' tu u oksa yol vatz Tiohx. Pek Tiohx nioksan utz, niaq'on u tijle'm; echa' va'l i'an tu u Aroon.

^r 4.16 Choktaj u Esteer 5.2-3.

5 Utz echat ko'xh va'l i'an u Jesuus majte. Ye'xhkam toksa je' tib's q'esal oksan kuyol vatz Tiohx. Pek Tiohx oksan. Tan nital tu u viYolb'al ech tza':

—Akh unK'aol;
vetvitz'pixsa'axh cheel.—
Chia.

6 Utz nipajtal tu u Yolb'al Tiohx ech tza':

—B'enamem axh oksan yol sunvatz. A' ex iiq'o tetz u Melquisedeec.— Chia.^s

7 Utz aatz atich u Jesusu tu u vatz iq'ii isaj tu u vatz amlika tx'ava' tza', tiira nichiq'eq'un ti' iq'ilal isik'lel Tiohx. Nichtoq'e' tan, tootzajle aas ta'xh ma'l u Tiohx saeesan vatz u kamchil. Utz ab'ili tan, axhib'i niman Tiohx. 8 Ech k'uxh iK'aol chit Tiohx u Cristo tan, tootzaji aas sinima u Tiohx. Ichab'a vitxum-b'al u Tiohx tu q'u tza'l paalka. 9 Ech tiira tz'ajel b'enku vitxum-b'al vatz u Tiohx tu vinimane' tzi'. Utz ta'n tek b'ens Chitol tetz q'u aanima tu paav q'u'l saniman. 10 Ech toke' aas oksal q'esal oksan yol tu u Tiohx, echa' u Melquisedeec.

**U ch'iichil tu u atinchil
k'atz Tiohx**

11 Utz kaana b'oj yol ti' u kam va'l vetqalla' atzi', pek tza'l setab'i. Tan aatz ex, tiira q'oon nitel etxumb'al tu q'u kam.

12 Tan aal ex tek chusul cheel koj atzi'. Tan ko'xten xe't etab'i q'u kam tza'. Pek yit' ech koj. Aal a' esa' aas sa'pajka'pajul talax q'u chusb'al sete k'uxh aal tiira vatzsaj. Aal neq'aav seti'. Ech ex a' ma'l tal nitxa' aas aal a' tek koj satechb'u tiila echb'ub'al. Pek aal ta'xh b'anel leecho isa'. 13 Utz aatz q'u'l leecho nitechb'u tan, talaj nitxa'. Utz ech ex. Tan ye' tek' etootzaj kani'ch ib'ens jikom q'u aanima vatz Tiohx. 14 Utz aatz q'u tiila echb'ub'al tan, tetz q'u nimla chaj aanima. Echat ko'xh u Yolb'al Tiohx majte. Atil chusb'al tuul aas tii utz, tetz q'u aanima q'u'l q'anb'inaj tek ti' u yolb'al Tiohx. Tan tek' tootzaj ab'iste u b'a'n u ye' b'a'n. Ech nitekikan inachaxe' kani'ch itxakunsal si'ane'.

6 1 Ech toke', ti'o'; qaq'taj yak'il. Q'anb'ojo' ti' q'u kam k'atz u Tiohx. Yit' ta'n ko'n koj sakaak'o' tu q'u b'axa chusb'al q'u'l qab'i ti' u Cristo. Ye' ko'xh qitz'a aas ti' ko'xh b'iil u b'a'n timer' chit-pi'o' vatz u kupaav utz, sa'koj-qale' aas chuspi ko'xh vik'uje' kuk'u'l ti' Tiohx. 2 Yit' ta'n koj sakaak'o' tu u chusb'al ti' u vautiismo, tuch' u taq'ax je' q'ab' tib'a q'u niman tetz u Jesusu, tuch' u chusb'al ti' u q'aavtitz'pu q'u kamnaj utz, tuch' vitx'olax inujul q'u aanima toj i'ane'. 3 Pek kub'antaj tere'n

^s 5.5-6 Choktaj u Salmos 2.7; 110.4; u Geenesis 14.17-20.

ti' tan, nojchit ech vitxumb'al u Tiohx.

4-6 Tan atil aanima aas inima u b'a'nla chusb'al utz, k'ulel u oya taq'o va'l nitaq' u Tiohx. Nachel u Tioxhla Espiiritu taq'o. Techal chit nib'enku u yolb'al Tiohx te. Utz techal chit u chusb'al nitab'i, va'l ti' q'u kam xe' u Tiohx taab'ab'en. Loq' k'uxh echi, niko'niku' tu paav. Utz aatz q'u'l ech ni'an tzi', sa'tere'nkojveet ik'ultu u kuyb'al k'atz u Tiohx. Tan aatz tu q'ul ib'anone' tzi', ela ko'xh tuch' ni-q'aavtaq' je' viK'aol u Tiohx vatz kurus; nipajteesa iq'ii.

7 Aatz q'u aanima tzi', ech b'anel taq'o u tx'ava' aas nituk'a u jab'al va'l niku' sii'. Oj ni'xh-ivatzinsa q'u chikob'e'm, nik'ul u b'a'nil q'u chikol. Echat ko'xh u aanima va'l nik'uch u b'a'nil tetz u Tiohx. **8** Pek oj aatz u aanima ye' nik'uch vinujul, ela tuch' u tx'ava' va'l ch'i'x ko'n nich'iisa; ye'k itxa'k. A' texh nich'ia tz'ej-b'al yol ech sak'achli.^t

Q'u k'ujleb'al k'u'lla kam alel tu u Tiohx

9 Loq' aatz ex hermanos, yit' ech koj vetxumb'al. Qootzajle aas nesa'a u b'a'n. Tan chitpinaj-ex tu paav. **10** Utz tiira a' ijkomal u Tiohx. Jatu koj sisotzsa sik'u'l q'u kam neb'an ti' eb'antu tii'ex ti' q'u niman tetz u Jesusus. Utz echat ko'xh neb'an

cheel. Tan tib'ii u Tiohx neb'anva. **11** Utz a' kusa' aas ech tere'n seb'an ti' ib'anax q'u kam tzi'. Ech tiira txaklelex ti' ich'ial tuch' txuq'txunchil u tuleb'al u Jesusus taq'o. **12** Ye' kusa' aas seb'an ex q'e'ay. Pek sajitaj el etetz ti' q'u'l aq'ich yak'il taq'o tu vik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx utz, atich ipaciensia. Ech ik'ul q'u b'a'nil alich te tu u Tiohx.

13 Aatz tala'tzi'i q'u kam u Tiohx tu u Abrahaam, a' itxakb'a' tib' ti' viyol tala. Tan çab'il va't sitxakb'a' tib' ti'?

14 Ech tal te tza': —Sa'xhvaq'u'l mam b'a'nil sai'. Kaana atu'xh axalam sa'atini.— Texh te.^u

15 Ech ich'ia u Abrahaam kam va'l tala'tzi'i u Tiohx te. Utz nojchit ech elka kam va'l alax te. **16** Pek aatz nitala'tzi'i ma'j kam q'u aanima timol tan, ministeer nitoksa ib'ii ma'j kam tuul aas paalchu tijle'm sii'. Utz ta'xhtu' a' ma't taq't iqul tuul, sa'tere'nkojveet iya'sata' kam va'l vettala.

17 Utz ech va'l i'an u Tiohx. Tan a' isa' aas sa'xhtootzaji q'u aanima q'u'l ech itxumb'al u Abrahaam aas sa'kojya' itzojpit viyol tala. Ech toksa je' vib'ii tu va'l tala'tzi'i; techlal aas ministeer itzojpita'. **18** Ech ka'va'l u kam itxakunsa u Tiohx ti' talax qe aas tiira noj va'l nitale'; tala'tzi'i utz, toksa vib'ii tuul. Ech tiira sib' nimal kuk'u'l

^t **6.8** Choktaj u Geenesis 3.17-18.

^u **6.14** Choktaj u Geenesis 22.16-17.

atil taq'o, ab'iste o' niniman va'l nitale'. Tan jatu koj satxub'a'l u Tiohx. **19** Tiira k'ujel kuk'u'l ti', nikuch'ia tule'. Ech tii tatin u qaaxelal k'atz u Tiohx taq'o. Ech tatine' u xe'ab' tetz ma'l vaarko aas tiira tii tatine'. Aya'l kala tiira atil tek opono' vatz u Tiohx. Echa' paalyo'k'o' vatz u liikin b'u'j utz, okyo'p'o' tu u tioxhla atib'al, **20** tu va'l b'axab'-ku opon u Jesusus sukuvatz utz, b'ensals q'esal oksan kuyol vatz u Tiohx b'enamen. A' ne'ntiq'o tetz u Melquisedeec.^v

Q'esal oksan yol u Jesusus echa' u Melquisedeec

7 **1** Aatz u Melquisedeec, ijlenalich tu Saleem utz, oksan yolich vatz u T'an kin Tiohx majte. Utz aatz q'aavu'l u Abrahaam tu ch'a'o ti' isub'ax q'u ijlenal q'u'l ikoontra, ul k'ulaxoj tu u Melquisedeec. Utz tal b'a'nla yol ti'. **2** Ech aatz u Abrahaam tan, taq' tetz q'u kam q'u'l i'an kanaal tu u ch'a'o. Untanul ti' laa tanul taq' te. Aatz u b'ii Melquisedeec tan, “ijlenal va'l ijikomal ni'ane!” chia. Utz aatz u yol Saleem tan, “paas” chu u tokeb'al. Ech aatz tek telo'p ka'va'l q'u yol tzi' utz, “ijlenal tetz paas” chia.^w **3** Utz ye' b'oj ootzajimal ab'il q'ul itxutx ib'aal u Melquisedeec tzi'. Niko'xh q'ul ik'uy imam. Ye'

ootzajib'e kam tuul itz'pi utz, kam tuul kami. Ech mikaa oksan yol vatz Tiohx b'enamen. Ela b'iil tuch' viK'aol u Tiohx.

4 Ech sib'ich tatin u Melquisedeec tzi'. Tan aal antu u kuk'uy kumam Abrahaam taq' idiesmo te. Taq' ti' kajay va'l i'an kanaal ti' isub'ax q'u ijlenal tu ch'a'o. **5** Utz echat ko'xh i'an q'u oksan yol vatz Tiohx, q'u Levii. Tan a' va'l tz'ib'al tu q'u mantaar tikuenta u Moisees aas ministeer sataq' idiesmo q'u aanima tu q'u oksan yol vatz Tiohx. Aya' q'u Levii. Alax te ech tzi' k'uxh aal ela ko'xh itu'xh ixalam u Abrahaam.^x **6** Utz k'uxh aal ye'k ik'uy imam u Melquisedeec achel; ik'ul u idiesmo taq' u Abrahaam te. Utz tal b'a'nla yol ti' u Abrahaam. Utz aatz u Abrahaam tan, ala'tzi'imich te tu u Tiohx aas satil mamaj b'a'nil. **7** Utz tek' ootzajimal aas paalchu tijle'm va'l nital b'a'nla yol vatz va'l nik'ulun u b'a'nla yol.

8 Utz aatz q'u oksan yol q'u'l nitaq'ax diesmo te tu u vatz amlika tx'ava' tza', jolol ko'n aanima; niko'nikame'. Pek ech koj u Melquisedeec tan, nimna'l tu u Yolb'al Tiohx aas anko'xh itz'lele. **9-10** Aal antu q'u Levii, ichoo idiesmo tu u Melquisedeec majte. Tan k'uxh ye'sajich titz'pu q'ul itu'xh ixalam u Abrahaam aas ex k'ulaxoj tu u

^v **6.19-20** Choktaj u Leviitico 16.2; u Salmos 110.4; U Tio 27.51.

^w **7.1-2** Choktaj u Geenesis 14.17-20.

^x **7.5** Choktaj u Numeros 18.21.

Melquisedeec, ik'am q'u Levii ti' va'l i'an u Abrahaam. Tan taq' idiesmo u Abrahaam te, k'uxh aal a' q'u k'ulul diesmo cheel q'u Levii. Aya' q'ul itu'xh ixalam u Abrahaam.

Q'esal oksan yol vatz Tiohx u Jesusus b'enamen

11 Utz a' nichchusun u o'tla mantaar tu q'u aanima q'u Levii, q'u'l itu'xh ixalam u Aroon majte. Utz ye'k ministeer sachee va't oksan yol vatz Tiohx koj atzi' echa' u Melquisedeec aas noj koj chit nichtaq'on b'en b'a'n vatz Tiohx q'u mantaar tzi'. 12 Pek ch'expu u oksan yol vatz Tiohx. Ech ministeer sach'expul q'u mantaar majte. 13 Utz aatz xo'l q'u itz'in atzika va'l cheek u kuB'aal Jesusus, ye'k ma'j oksan yol vatz Tiohx cheenajich koj tixo'l. Ye'xhab'il ma'j xo'l q'ul ik'uy imam oksamich koj tx'olo'm taq'o vatz u nachb'al Tiohx. 14 Tan ootzajimal aas a' cheek u kuB'aal Jesusus xo'l q'u Judaa. Utz ye't tal u Moisees tu q'u mantaar aas oj antu sael oksan yol vatz Tiohx tixo'l.

15 Unchee' vatzsaj kam vitxumb'al u Tiohx. Tan paarten ik'uy imam u oksan yol tzi'. A' ex tiq'o tetz u Melquisedeec. 16 Yit' a' koj ichaju'l ma'l oksan yol aas ech chit aanimail va'l nital u o'tla mantaar. Pek a' ichaju'l va'l ye'k kamchil ti'.

17 Kam chit echa' nital u Tiohx ti' ech tza':

—B'enamen axh oksan yol sunvatz. A' ex iiq'o tetz u Melquisedeec.— Chia.^y

18 Ech ya'naj tek va'l nital u o'tla mantaar aas ta'xh so'ok tu oksan yolil vatz Tiohx q'u Levii. Tan ye'xhkam nitole' a'; ye'k iyak'il. 19 Ye'xhab'il ma'j taq' b'ens b'a'n vatz Tiohx u o'tla mantaar tikuenta u Moisees. Pek aatz cheel, atil tek va't u ak'la nuk'u'm quxe'. Utz tiira k'ujleb'al k'u'l tan, nixaansa'ok'o' k'atz u Tiohx.

20 Utz txakb'a'mal tek tu u Tiohx aas b'enamen a' oksan kuyol siatz u Jesusus. 21 Pek yit' ech koj tal ti' unjot q'u oksan yol q'u'l paalnaj. Ta'xh u Jesusus. Tan nital u Yolb'al Tiohx ech tza':

—Itxakb'a' viyol u kuB'aal aas: «B'enamen axh oksan yol.» Chia.—

Texhtu'.

Utz jatu koj siq'aavixsa viyol ti'.

22 Ech tu ko'xh q'u yol tzi', tiira k'ujleb'al k'u'l va't u ak'la nuk'u'm tuch' u Tiohx tzi' tan, maas paj b'a'n tiq'aq'al u Jesusus. 23 Utz sib'la ko'xh oksan yol vatz Tiohx ok ti' tan, nichmotx-ikam sijununil. Nimotx u vatz iq'ii isaj. 24 Pek ech koj u Jesusus tan, jatu koj sakami. Ech

^y 7.17 Choktaj u Salmos 110.4.

ye'xhab'il ko'xh va't sach'exun.
25 Utz sichitpu q'u aanima
 tipaav q'u'l saopon k'atz Tiohx
 tiq'aq'al. Tan itz'l'el u Jesus utz,
 b'enamen nitoksa yol vatz Tiohx.

26 Ech tiira a' u q'esal oksan
 yol vatz Tiohx nikusavs, u
 Jesus tzi'. Ye' tootzaj paav. Ye'k
 paav k'atza. Utz tiira kam koj
 ma'j ye'xtoj nititz'a. Tan
 xaannaj el k'atz q'u aa paav. Utz
 techal u tijle'm atil tu Amlika.

27 Yit' ech koj a' tere'n q'u oksan
 yol vatz Tiohx q'u'l nichtoke'. Tan
 ministeer jun q'ii nichiyatz' avan
 ti' toksal tx'olo'm vatz Tiohx ti'
 ikuyax q'ul ipaav b'axa. Ech tek
 nichijaj kuyb'al ti' vipaav q'u
 aanima. Pek aatz u Jesus tan,
 unpajul ko'n toksa ma'l u tx'olo'm
 vatz u Tiohx utz, ta'xh ma'l tetz
 b'enamen. Aya' va'l i'ana aas taq'
 tib' tu u kamchil. ^z **28** Utz aatz q'u
 oksan yol vatz Tiohx q'u'l nichtok
 tikuenta u o'tla mantaar va'l
 itz'ib'a u Moisees tan, aa paav
 majte. Pek aatz u Jesus, va'l
 toksa u Tiohx tu oksa yol siatz,
 paat ke'ch koj paav k'atza
 b'enamen; tiira tz'ajel.

**U tok ib'a'n q'u niman tetz
 u Jesus tuch' u Tiohx**

8 **1** Ech a' q'u kam va'l tiira
 ib'o'q'ol tu u yol niqal ti' u
 Jesus tzi', va'l k'ujle tu u q'esal
 oksan yolil tiseb'al u Tiohx tu
 Amlika. ^a **2** Utz a' ni'anvu u

topiisyo tu u nojla totztiohx tu
 Amlika va'l u kuB'aal b'anonnaj
 tetz, yit' aanima koj b'anon. Yit'
 echa' u b'u'j totztiohx tikuenta u
 Moisees tuch' u totztiohx. **3** Utz
 a'ich chit tetz q'u q'esal oksan
 yol vatz Tiohx q'u'l nichtoke'.
 Ik'achax ok q'u tx'olo'm vatz u
 Tiohx utz, nitoksa oya. Ech
 ministeer si'chtoksa ma'l
 tx'olo'm u Jesus majte. Utz a'
 toksa je' tib'. **4** Tan yit' oksan yol
 vatz Tiohx u Jesus koj atzi' aas
 ma'kojatinka tu u vatz amlika
 tx'ava'. Tan atil nal oksan yol
 vatz Tiohx tu u vatz amlika
 tx'ava' tza' aas nitoksa q'u
 tx'olo'm echa' nital u o'tla
 mantaar. **5** Loq' aatz q'u kam ni-
 txakunsa q'u oksan yol vatz
 Tiohx tu u vatz amlika tx'ava'
 tza', ivatzib'al ko'n q'u kam atil
 tu Amlika. Nimna'l aas echi tan,
 aatz i'antu u b'u'j totztiohx u
 Moisees tu u tz'inlich tzaji
 tx'ava', alax te tu u Tiohx ech
 tza':

—Tiira ech chit iveet sa'ane' u
 vatzib'al va'l vetk'uchax see
 vi' u muunte.—^b

Texh te.

6 Pek paalchu u tijle'm u Jesus
 va'l vetik'ul vatz u tetz q'u oksan
 yol tzi' tan, oksan yol ti' u
 nuk'u'm va'l tiira techal, paalchu
 vatz u o'tla mantaar. Ech tiira

^z **7.27** Choktaj u Leviitico 9.7; 16.6.

^a **8.1** Choktaj u Salmos 110.1.

^b **8.5** Choktaj u Eexodo 25.40.

techal q'u kam tal u Tiohx tu u ak' nuk'u'm tzi'.

7 Tan yit' ministeer vet'uch va't ak' nuk'u'm koj aas techal koj u o'tla nuk'u'm tzi'. 8 Pek til u Tiohx aas yit' b'a'n koj nichelku q'u aanima taq'o. Ech tal tek viYolb'al ech tza':

—Nital u Tiohx aas: «Sa'nalul ma'l u tiempo sunb'an va't ak' nuk'u'm tuch' q'u Israeel utz, tuch' q'u Judaa.

9 Aatz u nuk'u'm sunb'an tuch', yit'e'ch koj u nuk'u'm va'l unb'an tuch' q'ul ik'uy imam aas viq'ot elu'l tu Egipto. Tan ye'xhkam vet-motxitzojpi. Echtzixe't vetvelab'eka.

10 Pek aatz u nuk'u'm va'l sunb'an tuch' taab'a'b'en utz, aya' va'l a' savoksa q'ul un-mantaar tu q'ul itxumb'al tuch' tu taanima. Ech in iTiohx si'ane'. Utz untenam majte.

11 Ye'xhab'il ve't sab'anon aas sichus imol ti' tok k'atz Tiohx. Tan kajay aanima saootzajinin, k'uxh ch'ooajs nimaj.

12 Sunkuy q'u ye'xtxoj ni'ane'. Jatu koj savulsa q'ul ipaav q'u tonkonil sunk'u'l.»

Chia.—^c

Texhtu'.

13 Ech oj niyolon u Tiohx ti' va't ak' nuk'u'm, ti' atzi' aas paalyuka va'l b'axa. Echa' u kam va'l q'a'l'b'ia, paalya; sotzchil texh si'ane'.

Q'u mantaar ti' u b'u'j totztiohx

9 1 Unchee' atich mantaar tu u b'axa nuk'u'm va'l i'an u Tiohx tuch' vitenam. Nichtale' kani'ch inachax u Tiohx sab'an-axi. Utz atich ma'l nachb'al Tiohx tu u vatz tx'ava' tza'. 2 Aatz lakax u nachb'al Tiohx tzi', aya' u b'u'j totztiohx, jatxax tuul ech tza'. Aatz u b'axa tuul, txaa'la atib'al ib'ii. Utz a' atichku u tokeb'al txijtxub'al tzi'. A' atichku u meexha majte va'l nichatinku q'u txaa'la kaxhlaan tx'ix.^d

3 Ech atich tek u ka'b' oko'p tuul. Aya' va'l tioxhla atib'al ib'ii. Utz b'u'j u jatxol tetz tuul tuch' u b'axa.^e 4 Utz a' atichku u b'a'nla q'an ch'ich' k'achb'al kaxhlaan pom tzi'. Antu atich tuul u tioxhla kaaxha majte va'l atich q'u sivan tuul q'u'l tz'ib'alik q'u yol tetz u nuk'u'm va'l i'an u Tiohx tuch' vitenam. Utz tz'u'imich ti' u tioxhla kaaxha tu b'a'nla q'an ch'ich' tzi'. Utz atich ko'p ma'l u xhaaro tu u tioxhla kaaxha majte tzi' va'l kolich b'iil u echb'ub'al manaa tuul. Utz atich paj vib'aara u Aroon tuul majte va'l xalamti.^f 5 Utz atich je' ka'va'l q'u vatzib'al

^c 8.8-12 Choktaj u Jeremias 31.31-34.

^d 9.2 Choktaj u Eexodo 25.23-40.

^e 9.3 Choktaj u Eexodo 26.31-33.

^f 9.4 Choktaj u Eexodo 30.1-6; 16.33; u Nuumeros 17.8-10.

aanjel tib'a u jupb'al itzi' u tioxhla kaaxha tzi', techlal vi-techalil u Tiohx. Atilka u kaaxha jaq' q'ul ixich' utz, a' nichik'am ti' q'u vatzib'al aas atil u Tiohx tzi'. Loq' aatz cheel, yit' a' koj chit ib'o'q'ol saqale' kam tere'n b'anel taq'o.^g

6 Unchee' echich u tatin q'u kam tu u b'u'j totztiohx tzi'. Utz tu u txaa'la atib'al nichokko'p q'u oksan yol vatz Tiohx ti' ib'anax q'u taq'on b'enamem.^h **7** Pek ta'xh u q'esal oksan yol vatz Tiohx nichtoko'p tu u tioxhla atib'al. Loq' unpajul ko'n nichtoko'p tu ma'l ya'b'. Utz nitiq'o'k kajal avan, nichitz'itu paal vatz Tiohx ti' ikuyax q'ul ipaav utz; ti' ikuyax vipaav q'u aanima q'u'l ye'k inachlo'm nipaavine'.ⁱ **8** Ech a' isa' u Tioxhla Espiiritu sael kutxumb'al tuul aas ye'k saveet tuch okich'op tu u tioxhla atib'al, aya' u ka'b' oko'p tuul, oj anko'xh atil u b'axa tuul, aya' u txaa'la atib'al. **9** Ech aatz u kam tzi', ma'l kam nik'uch qe cheel. Tan k'uxh nichchittoksal q'u oya tuch' q'u tx'olo'm tuul, nikojtole' ti' ich'exul b'a'nil vinachb'al q'u aanima q'u'l nioksan. **10** Tan jolol ko'n echb'ub'al tuch' a' q'u'l nichtoksale' tzi'. Utz nipajib'anax kostuumbre ti' ib'ens tx'aatx'och q'u kam vatz Tiohx majte tzi'. Ni-pajinimal unjot mantaar ti' aas

tetz ko'n ti' elu'l u aanima. A' va'l nichinimal tu q'u aanima tuul ye'saj tul u tiempo aas sajalpi.

11 Pek ulnaj tek u Cristo utz, a' tek va'l ech tatine' q'u q'esal oksan yol vatz Tiohx. Tan a' u aa yol ti' q'u kam tu u ak' nuk'u'm va'l si'ch'uli. A' ni'anvu tu ma'l ak' totztiohx. Sib' tere'n kam nitiq'o tib' taq'o. Utz tiira techal va'l ni'anvu u topiisyo vatz u b'u'j totztiohx tetz vatz tx'ava' tza'. Tan yit' aanima koj b'anon-naj tetz, yit' tetz vatz tx'ava' koj. **12** Utz ta'n okyo'p u Cristo tu u nojla tioxhla atib'al. Loq' yit' ikajal tere'n koj yak'a karne'l tuch' kajal tooro vaakaxh toksa tu tx'olo'm vatz Tiohx ti' ikuyax paav. Pek vikajal i'انب'e. Utz chuspi ko'xh unpajul va'l i'ana tzi'. Tan ta'n ole' ti' itx'akax u kuchitpu tu q'u kupaav tetz b'enchil tu b'enq'ii b'ensaj. **13** Nik'uje' ik'u'l q'u aanima ti' vikajal q'u tooro vaakaxh tuch' q'u kajal yak'a tentzun nitxakun ti' ib'antu tx'aatx'och tatin vatz Tiohx. Nichik'uje' ik'u'l ti' vitza'ail q'u chib'il vaakaxh va'l nichipujil ok ti'. Tan nib'ensas b'a'n vatz Tiohx aas nitale'. Loq' ti' elu'l ko'xh u aanima va'l ni'an tx'aatx'och tatine'; pek yit' u taanima koj.^j **14** Utz oj ech va'l nichian u kajal txokop tzi', ja' chixh yit' techal si'an vikajal u

^g 9.5 Choktaj u Eexodo 25.18-22.

^h 9.6 Choktaj u Nuumeros 18.2-6.

ⁱ 9.7 Choktaj u Leviitico 16.2-34.

^j 9.13 Choktaj u Nuumeros 19.9, 17-19.

Cristo! Tan tiq'aq'al u Tioxhla Espiiritu va'l b'enamen tatine', taq' tib' u Jesuus tu kamchil ti' u tx'olo'm vatz Tioxh. Ma'l tx'olo'm aas kam koj ma'j paav atich k'atza. Echtzixe't aatz vikajal tzi', nib'an tx'aatx'och q'u kunachonsab'al. Tan a' chit nich-qitz'a q'u kam q'u'l ye'k itxa'k atil tu u o'tla mantaar. Pek aatz cheel tiira jikom chit sakunima goksa tetz u itz'lich Tioxh.

15 Tan k'uxh taq' tib' u Jesucristo tu kamchil qi', a' isa' aas so'ok ib'a'n q'u aanima tuch' u Tioxh tu va't u ak' nuk'u'm. Utz sakuyax q'u'l ipaav q'u'l i'ana aas atich tikuenta u b'axa nuk'u'm, aya' u o'tla mantaar. Ech saetzan ti' u b'a'nla kam tetz tiichajil b'enamen va'l ala'tzi'imal tu u Tioxh. **16** Utz aatz u aanima va'l sa'aq'axka ma'l me'b'i'l te, loq' ko'nkoxh sik'ule'. Pek sa'nalkam vib'aal u me'b'i'l b'axa tzi', ech nal saokka tuul. **17** Tan anal saok titxa'k u tu'al q'u kam q'u'l sa'aq'axka aas ma't ikam u b'aal me'b'i'l.

18 Echtzixe't kaj paj chit nichtel ti' itzojpu u b'axa nuk'u'm. **19** Tan aatz veet taltu kajay q'u mantaar u Moisees tu q'u tenam, itxakunsa kaj laana tuch' va't q'ab' tze' hisopo, ichaa ku' tu kajal tentzun, kajal vaakaxh tuch' tu a'. Ech itz'itu ok ti' u u' val tz'ib'amichku u

mantaar. Utz itz'itu ok ti' kajay q'u aanima majte.^k **20** Utz tal tu q'u aanima ech tza':

—Aatz u kaj vetuntz'itul ok seti' tzi', a' u techlal aas txaklel u nuk'u'm va'l tal u Tioxh sete.—^l

Texhtu'.

21 Itz'itu ok kaj u Moisees ti' u b'u'j totztioxh majte tuch' ti' kajay q'u kamb'al nitxakun tuul. **22** Tan nichtal u o'tla mantaar aas kajay q'u kam ministeer sa-tz'itul ok kaj ti'. Utz sa'kojkuyax q'u paav oj ye'k kajal saok ti' ijajax u kuyb'al.^m

Vikuyax q'u paav ti' vikam u Jesuus

23 Ech ministeer nichib'anax tx'aatx'och tu q'u kam q'u'l ivatzib'al ko'n q'u kam tu Amlika. Nitoksal tx'olo'm ti'. Pek ech koj q'u nojla b'a'nla kam tu Amlika tan, kam ko'nkoxh tx'olo'mil so'ok ti'. **24** Ech yit' a' koj okko'p u Cristo ti' ijajax kuyb'al tu u b'u'j totztioxh va'l aanima b'anonnaj tetz, nichko'n-ik'am ti' vinujul. Pek a' okko'p tu Amlika ti'. Utz a' atik cheel. Nitoksa tib' vatz Tioxh ti' ijajax kuyb'al qi'. **25** Utz yit' jatpajul ko'nkoxh satoksa tib' tu tx'olo'm qi' vatz Tioxh, echa' ni'an u q'esal oksan yol vatz Tioxh jun

^k 9.19-20 Choktaj u Eexodo 24.6-8; u Zacarias 9.11; U Tio 26.28.

^l 9.20 Choktaj u Leviitico 8.15.

^m 9.22 Choktaj u Leviitico 17.11.

ya'b' aas paarten etz kajaal ne'n-toksa tu u tx'olo'm. **26** Tan oj ech u txumb'al si'anb'e u Cristo tzi', jatva'x tiempo tule' jatpax ko'xh kam koj atzi'. Pek yit'e'ch koj. Tan unpajul ko'n kami tzoj-punal q'ii saj. Taq' tib' tu kamchil ti' teesal q'u kupaav va'l nijatxono' tuch' u Tiohx.

27 Echat ko'xh q'u aanima majte; unpajul ko'n sakami. Ech tek satx'olp inujul ti' kajay q'u paav b'anel taq'o. **28** Ech unpajul ko'n kamnaj ok u Jesusu tu tx'olo'm vatz Tiohx ti' teesal vipaav sib'al aanima. Ech sa'pajul unpate. Loq' yit' paav tere'n koj su'likuye'. Pek a' tek su'ltiq'o b'en tu b'enq'ii b'ensaj q'u'l nich'ian tule'.ⁿ

10 ¹ Unchee' k'uxh jun ya'b' nichentoksa q'u tx'olo'm u aanima ti' vipaav echa' nital q'u mantaar tikuenta u Moisees, ye'xhkam nichtaq' b'ens tiira tz'ajel u aanima vatz Tiohx. Tan aatz q'u mantaar tzi', yit' a' koj chit va'l tiira satxake'i. Pek ivatzil ko'n va'l anal su'uli. Ech ku'en a' isulich. **2** Tan noj koj chit tiira niteesa q'u paav vinimal u o'tla mantaar tzi', b'a'n tek u aanima sinach koj atzi'. Utz ye'k ministeer sa'tere'ntoksa tx'olo'm ti' vipaav koj. **3** Pek aatz tu va'l nichib'an-axe' tzi', aal a' ninachpixsal taq'o jun ya'b' aas atil ipaav u aanima. **4** Tan aatz vikajal q'u vaakaxh

tuch' q'u tentzun, yit' nikojteesa vipaav u aanima.

5 Ech toke' aatz ul u Jesusu tu u vatz amlika tx'ava' tza', tal tu u Tiohx ech tza':

— «Yit' a' koj asa' aas avan sayatz'ax ok saatz tu tx'olo'm ti' ijajax kuyb'al see; niko'xh va'toj oya. Pek a' asa' ma'l aanima sayatz'ax ok saatz tu tx'olo'm ti' q'u paav.

6 Ye'n txuq'txunaxh ti' q'u txokop q'u'l nik'achax ok saatz tu tx'olo'm ti' isuul q'u paav.» Chia.

7 Echtzixe't nival see: «Atilin taq'ab' unTiohx. Sunb'an va'txumb'al, kam echa' nital u Yolb'al Tiohx tz'ib'amal vi'.» Chi'in see.—^o

Texhtu'.

8 A' b'axal nitale' aas: —Yit' a' koj isa' u Tiohx q'u tx'olo'm nik'achax ok siatz, niko'xh va'toj oya, ye'xhkam nitxuq'txun ti' q'u txokop q'u'l niyatz'ax ti' isuul q'u paav.— Chia, k'uxh aal u mantaar atko'xh nialon aas sab'anax q'u kam tzi'. **9** Utz nipajtal majte aas: —Atilin taq'ab' ti' ib'anax vatxumb'al.— Chia. A' toke' aas niya'sa q'u tx'olo'm q'u'l nichtok vatz u Tiohx tan, paalya. Utz a' tek nitoksa tetz va't ak' txumb'al ti' ikuyax paav. **10** Ech tiq'aq'al va'l i'an u Jesusu, b'a'n tek o' vatz u

ⁿ **9.28** Choktaj u Isaias 53.12.

^o **10.5-7** Choktaj u Salmos 40.6-8.

Tiohx. Tan taq' vichi'l tu u kamchil qi'. Utz chuspi ko'xh unpajul va'l i'ana. I'an vitxum-b'al u Tiohx.

11 Tan aatz q'u oksan yol vatz Tiohx, jatpajul ko'xh nika'paju tok q'u tx'olo'm vatz u Tiohx b'enamen. Utz jatu koj sateesa q'u paav. **12** Pek aatz u Jesucristo tan, unpajul ko'n toksa u tx'olo'm va'l tetz b'enamen. Aya' vichi'l taq' tu kamchil. Ech tek ex k'uje'oj tiseb'al u Tiohx tu Amlika. **13** Utz a' atik tzi' cheel. Sa'nal-oksak q'ul ikoontra jaq' tajan tu u Tiohx.^p **14** Tan tu ko'xh ma'l u tx'olo'm va'l toksa tzi', yakich taq' b'ens tz'ajel vatz Tiohx q'u aanima q'u'l aq'ax b'en b'a'n vatz Tiohx.

15 Utz a' va'l nitxakb'a' talax u Tioxhla Espiiritu qe aas nital ech tza':

16 — «A' u nuk'u'm va'l sunb'an tuch' taab'ab'en tza'.» Chu u Tiohx.
«Ta'n savoksa q'ul unmantaar tu taanima utz, titxumb'al.
17 Utz jatu koj savulsa q'ul ipaav tuch' q'u tonkonil sunk'u'l.» Chia.—^q
Texhtu'.

18 Echtzixe't ta'xhtu' a' va'l nikuylu u paav. Ye'kan nisave' sa'pajok va't tx'olo'm ti' u paav.

U xaanchil ok k'atz u Tiohx

19 Ech toke' hermanos, ta'ntiohx tu tel vikajal u Jesucristo qi', sa'tekveeti so'-oko'p'o' xe' u Tiohx cheel. Kam koj samajono'. Ech qoko'p echa' toko'p u q'esal oksan yol tu u tioxhla aatib'al. **20** Ta'xhtzii oj sak'uje' kuk'u'l ti' va'l i'an u Jesuus. Tan tiq'aq'al taq'tu vichi'l tu kamchil qi'; a' tek u ak' b'ey qoponb'al xe' Tiohx. Vetteesal u majb'al va'l echa' u b'u'j nichmajon u okich'op tu u tioxhla atib'al. **21** Tan a' u techalla oksan kuyol vatz Tiohx u Jesuus. A' u aa yol qi'. Echa' o' totzotz. **22** Echtzixe't aas aya'l chit kuk'u'l saxaanopono' vatz u Tiohx. Tiira k'ujloj kuk'u'l ti', ye'k ka'tziiunchil. Tx'aatx'och qaanima siatz, ye'k ye'xtxojla nachb'al tuul. Echa' tx'aatx'och kuchi'l tu b'a'nla a' sakub'ane'. Echa' nichian q'u oksan yol.^r **23** Tii txaklojo'. Ye'xh b'oj saka'tziiuno' ti' va'l nikunima utz, nikuch'ia tuch' txuq'txunchil. Tan k'ujleb'al k'u'l viyol u Tiohx va'l alel qe taq'o. **24** Kuchoktaj txumb'al ti' kani'ch kulochtu qib'. Sakub'an tii'o' qib'ilaj utz, ti' ib'anax u b'a'nil. **25** Ye' kuya'sa b'enchil tu q'u molb'alib' ti' inachax u Tiohx. Tan atil unjolol niya'san. Pek taq'taj tib' nimal kuk'u'l

^p **10.12-13** Choktaj u Salmos 110.1-11.

^q **10.16-17** Choktaj u Jeremias 31.33-34.

^r **10.22** Choktaj u Leviitico 8.30; u Ezequiel 36.25.

tan, aal ninajab' u tuleb'al u kuB'aal Jesusu.

Viya'eb'al q'u'l nipaavine'

26 Tan ye'kan va't tx'olo'm sa'kojok qi' oj vet sukuk'u'l sa'tere'npaavino' aas ma't qootzajita' ab'iste vinujul. **27** Pek a' tek saku' qi' vixo'veb'alla k'a'nal u Tiohx. Aya' u xamal va'l sasotzsan q'ul ikoontra u Tiohx.^s **28** Tan ech nichib'anax tikuenta u Moisees. Ye'xhkam nitxumax iatz u aanima va'l niqelon u mantaar. Nichiyatz'-axe'. Ta'xhtzii oj ka'vo'j oxvo'j texhtiigo nitxakb'a'n vipaav.^t **29** Ech aal sib' u choob'al paav saku' ti' q'u aanima atzi' q'u'l ye'xhkam ko'n itxa'k vikuyun viK'aol u Tiohx siatz tuch' vikajal. Tan ye'k tatin vikajal u Jesusu siatz va'l el ti'. Ye'k tatin u nuk'u'm siatz va'l i'an u Tiohx. Utz niko'nteesa iq'ii vi-b'a'nil u Tioxhla Espiiritu majte.^u **30** Tan qootzajlu va'l nital u Tiohx, aas nital ech tza': —Sichoo vaq'o q'u'l saqelonin. In sa'aq'on u choob'al paav ti'.— Chia. Utz nipajtal u Yolb'al Tiohx majte: —U Tiohx satx'olon inujul vitenam.— Chia.^v **31** Utz jxo'veb'al oj laku' vik'a'nal u itz'lich Tiohx qi' ti' u qelb'alil!

32 Pek ulsataj b'oj sek'u'l q'u'l nichpaasalik'ex, a' chit analich ko'xh etok ti' inimal u Jesusu. Tan eq'i'a, etx'ak q'u mamaj k'axk'o paalk'ex. **33** At unjolol ex yoq'axex utz, q'osaxex vatz tenam. Tan veteloch q'u'l nich-ipaal tu q'u tza'l tzi'. **34** Eloch q'u'l atich ku' tu tze'. Utz etaq' tzii k'uxh maale'l etetz, va'lich ko'n etxuq'txune' tan, etootzajle aas atil ma'l etetz tiira techal nich'ian tu Amlika. Utz b'enamen tatine'. **35** Ech ye'k seya'sa ek'uje' ek'u'l ti' u Tiohx. Tan toj nal ek'ul mam echoob'al ti'. **36** Ministeer setaq' yak'il; atoj epaciensia tu q'u tza'l. Ech sataq' u Tiohx sete va'l ala'tzi'i-mal taq'o. Ta'xhtzii seb'an vitxumb'al.

37 Tan nital u Yolb'al Tiohx ech tza':

—Tiira tul texh va'l su'uli. Yit' sa'kojb'atzi.

38 Aatz u jikomla aanima vatz Tiohx, sa'atin itiichajil tu b'enq'ii b'ensaj oj ta'xh sa-k'uje'k ik'u'l ti' u Tiohx. Pek yit' b'a'n koj sab'enku ve oj saq'aav ti'.— Chia.^w

39 Utz aatz o', yit'e'ch koj o' q'u'l niq'aav ti' utz, nib'en tu choob'al paav. Pek o' q'u'l tii

^s **10.27** Choktaj u Isaias 26.11.

^t **10.28** Choktaj u Deuteronomio 17.6; 9.15.

^u **10.29** Choktaj u Eexodo 24.8.

^v **10.30** Choktaj u Deuteronomio 32.35-36.

^w **10.37-38** Choktaj u Habacuuc 2.3-4.

k'ujlel kuk'u'l ti' u Tiohx, ech niyak'in u qaanxelal k'atza.

Viq'aq'al u k'uje'ich k'u'l ti' Tiohx

11 1 Aatz nik'uje' kuk'u'l ti' ma'l' kam, tiira nikunima sakuk'ule'. K'uxh ye'saj qilta', ni'xhkuch'ia tuch' txuq'txunchil. Utz nojchit ne'enku qe aas atil tek u kam k'uxh ye'saj qilt iatz. 2 Ech b'a'n b'enku q'u kuk'uy kumam vatz u Tiohx tan, nich-ik'uje' ik'u'l ti'. 3 Utz ti' ko'n vik'uje' kuk'u'l ti' u Tiohx, nikunima aas tu viyol u Tiohx veet u vatz amlika tx'ava'. Utz aatz q'u kam q'u'l niqil cheel tzi', a' veetik tu u kam va'l ye'ich na'l.^x

4 Utz ti' ko'n ik'uje' ik'u'l u Abeel ti' u Tiohx k'uxh tiira b'a'n u tx'olo'm tokxa vatz u Tiohx. B'a'n vatz u tx'olo'm taq' u Caiin. Echtzixe't aq'ax b'ens jikom u Abeel tu u Tiohx. Utz k'ulax vitx'olo'm. Ech ikaa viyolil aas jikom u Abeel vatz Tiohx, aya'l kala anko'xh niyolon cheel k'uxh aal kamnaj teku'en.^y

5 Ech paje' u Enooc. Tu ko'n paj vik'uje' ik'u'l k'uxh iq'ol b'en tu u Tiohx; ye't til kamchil. Utz ye't chab'al ve'te'. Tan Tiohx iq'on b'en. Utz nikaa viyolil aas b'a'n b'enku u Enooc tu u

Tiohx.^z 6 Pek b'a'n koj se'enku tu u Tiohx oj yit' k'ujlel koj kuk'u'l ti'. Tan a' ib'o'q'ol aas ab'il u aanima nitok k'atza, nojchit sinima aas atil u Tiohx. Utz sinima majte aas nojchit nitaq' ichoob'al q'u chokol tetz.

7 Ech paj u Noee. Tu ko'n paj ik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx k'uxh inima aas nojchit su'uch ma'l' u kam va'l niko'xh unpajoj uchnaj. Inima u Tiohx. Ech i'an u arca. Utz iloch tib' tuch' ik'aol ime'al ti' ikoltu tib' vatz u mam jab'al. Pek sotz q'u aa paav tu u a'. Ech jikom b'enku u Noee vatz u Tiohx tu vik'uje' ik'u'l ti' i'ana tzi'.^a

8 Utz tu paj vik'uje' ik'u'l u Abrahaam k'uxh nimani aas sik'lel tu u Tiohx. Utz tal te aas se'en tu u tx'ava' va'l sataq' te. Ech saetzan k'atz u Tiohx. Utz k'asu'l u Abrahaam tzi', k'uxh ye'ich tootzaj til ma'tka.^b 9 Ti' ko'n vik'uje' ik'u'l ti' viyol u Tiohx, ex atinoj tu u tx'ava' va'l ma'tich taltu u Tiohx te k'uxh aal ech ku'en a' tatin puera aanima tuul i'ana. Tan ta'n motx atinku tu q'u tz'u'm pa'teb'al. K'uxh ma'tich talax te aas sa'aq'ax itx'ava'. Echat chit i'an vik'aol, aya' u Isaac tuch' u tiimam aya' u Jacob.^c 10 Loq' ye'xh ko'xh

^x 11.3 Choktaj u Geenesis 1.1; u Salmos 33.6-9; U Xhan 1.3.

^y 11.4 Choktaj u Geenesis 4.3-10.

^z 11.5 Choktaj u Geenesis 5.21-24.

^a 11.7 Choktaj u Geenesis 6.13-22.

^b 11.8 Choktaj u Geenesis 12.1-5.

^c 11.9 Choktaj u Geenesis 35.27.

kantu' vatz u Abrahaam k'uxh ech paalka tzi'. Tan a' nichich'ia u b'a'nla tenam va'l techal vi-je'ab'al. Tan ib'ano'm u Tiohx utz, taq'onib'al.^d

11 Utz ech paj u Sara. Ti' ko'n vik'uje' ik'u'l chee ma'l titz'in k'uxh ye' nichiveet talane'. Inima aas sitzopji viyol u Tiohx ti' aas sachee ma'l tal titz'in, k'uxh tiira q'esich teku'en.^e **12** Ech k'uxh tiira q'estich tek u Abrahaam tzi', aal chee sib'al tiimam; ye' acheb'e ixaane'. Ech tatine q'u tx'umi'l tu amlika utz, echa' q'u sanaab' tzi' a'.^f

13 Unchee' motx kam q'u aanima tzi' utz, ye't ik'ul kajay q'u kam q'u'l tal u Tiohx te. Motx ko'n isaji b'en tzian. Axhib'i jolol k'ujlich ik'u'l ti' u Tiohx. Utz tiira atil sik'u'l b'a'nil aas b'iil ko'xh paal b'anloj tu u vatz amlika tx'ava' tza'.^g **14** Utz nimna'l ab'il q'u'l tootzajle aas ma'l ko'n paalchil paal b'anaxoj tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Tan a' nichok va't u atib'al va'l ta'n sa'atin tuul. **15** Tan ta'n koj chit nichtitz'a vitenam q'u aanima tzi' va'l k'asku'l, ye' koj saveeti saq'aavb'en tuul koj. **16** Pek a' nichmotxtitz'a va't atib'al aas

techal. Utz aya' u atib'al tu Amlika. Echtzixe't aatz u Tiohx, iTiohx q'u aanima k'ujlel ik'u'l ti' utz, ye'xhkam nich'ixvu u Tiohx ti'. Tan nojchit nich'ian ma'l itenam taq'o.

17 Utz tu vik'uje' ik'u'l u Abrahaam k'uxh inima u Tiohx ti' va'l tal te aas sik'achok'k vik'aol tu tx'olo'm siatz. Aya' vik'aol va'l ta'xh ma'l. Ye't titz'a aas kan chaj saya'k itzozpu q'u kam q'u'l ma'tich tala'tzi'it u Tiohx te ti' u Isaac.^h **18** Aya' va'l ma'tich taltu te ech tza': —Sib'al aviiimam sachee tu u Isaac tzi'.— Texh te.ⁱ **19** Tan tek' tootzajich u Abrahaam aas Mam Tiohx u Tiohx; saveeti silakpixsa kamnaj. Ech toke' aas ye't sutz vik'aol u Abrahaam tzi'. Utz nojchit echa' q'aavitz'pichil va'l i'an u Isaac.^j

20 Utz ech paj u Isaac. Tu vik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx, k'uxh tal b'a'nla yol ti' u Jacoob, vik'aol, tuch' u Esauu. Tan tootzajle aas satil iq'aq'al va'l si'chi'an u Tiohx ti' taab'ab'en.^k

21 Echaj paj u Jacoob, k'ujlich ik'u'l ti' va'l si'chi'an u Tiohx. Ech tal b'a'nla yol ti' q'ul ik'aol u Xhep aas aalich texh ikame'. Utz toksa iq'ii u Tiohx

^d **11.10** Choktaj Q'u Hebreo tza' 13.14.

^e **11.11** Choktaj u Geenesis 17.19.

^f **11.12** Choktaj u Geenesis 15.5.

^g **11.13** Choktaj u Geenesis 23.4; u Salmos 39.12.

^h **11.17** Choktaj u Geenesis 22.1-14.

ⁱ **11.18** Choktaj u Geenesis 21.12.

^j **11.19** Choktaj u Geenesis 22.13.

^k **11.20** Choktaj u Geenesis 27.27-29, 39.

k'uxh peena texh to'xhimich tu vib'aara.^l

22 Utz ti' vik'uje' ik'u'l u Xhep ti' va'l tal u Tiohx, k'uxh tala aas sa'nalchitk'asu'l q'u Israeel tu Egipto. Utz tal majte kam sab'anax tu vib'ajil va'l mujax tu Egipto.^m

23 Utz tu paj vik'uje' ik'u'l q'ul itxutx ib'aal u Moisees ti' u Tiohx, k'uxh itx'ol imujax u tal titz'in oxva'l ich'. Ye't ixo'va u mantaar va'l ma'tich taltu u ijlenal.ⁿ Tan tila aas tiira tx'anella tal nitxa'.

24 Utz k'ujlich ik'u'l u Moisees ti' va'l si'an u Tiohx k'atza. Echtzixe't aatz b'ens vinaj, ye't isa'a ve'te' aas titz'in vime'al u faraoon chaj te'le'.^o **25** Aal b'a'n siatz k'uxh ela sael iq'ii tuch' vitenam u Tiohx. Utz yit' sa'kojichi'b'ixsa tib' ti' ib'anax q'u kam q'u'l sako'npaali; aya' vib'anax q'u paav xo'l q'u aa Egipto.

26 A'tzii. K'uxh si'cheesal iq'ii echa' b'anax tu u Cristo xo'l vitenam. Tan techal vatz va'l sako'xhkaa tu q'u tx'iib'al q'ii tu Egipto. Tan a' nichertitz'a u Moisees u choob'al va'l sataq'

u Tiohx te. **27** Utz ti' vik'uje' ik'u'l u Moisees ti' u Tiohx k'uxh k'asu'l tu u tx'ava' Egipto. Ye't ixo'va vik'a'nal u ijlenal. Ta'xh k'ujlich ik'u'l ti' va'l ye' saj tilta'.^p **28** Utz ti' vik'uje' ik'u'l u Moisees k'uxh ixetixsa ipaasal iq'ii u Elchil Vatz Kamchil Tu Egipto. Utz tal itz'itul ok kaj ti' q'u jub'al, ech ye'k sayatz'ax u b'axa ik'aol q'u Israeel. Vetk'uje' ik'u'l ti' u Tiohx aas simaj u yatz'ol, aya' u yatz'olla aanxel, k'uxh ma't ikamsal q'u b'axa ik'aol q'u aa Egipto.^q

29 Utz ti' vik'uje' ik'u'l q'u Israeel k'uxh iq'at tuul u Kaj Mar aya'l kala vi' tzaji tx'ava' nich-paalka. Utz si'chi'an tetz q'u aa Egipto tala. Loq' motx ko'n jiq'mu tu a'.^r

30 Utz ti' vik'uje' ik'u'l q'u Israeel ti' u Tiohx k'uxh ku' u mam tz'ach va'l atich ok ti' u tenam Jericoo. Nilpu ku' a' chit ma'tich isuti'l jujva'l q'ii q'u Israeel ti'.^s **31** Echat paj u Rahaab, u aa paavla ixoj. Ti' vik'uje' ik'u'l k'uxh yit' ela koj kam tuch' tere'n q'u aa paav tu vitenam. Tan jik ko'xh ik'ul

^l **11.21** Choktaj u Geenesis 47.31.

^m **11.22** Choktaj u Geenesis 50.24; u Eexodo 13.19.

ⁿ **11.23** Choktaj u Eexodo 2.2.

^o **11.24** Aatz u yol faraoon, ijlenal chu tu viyolb'al q'u aa Egipto. Choktaj u Eexodo 2.10-12.

^p **11.27** Choktaj u Eexodo 2.15.

^q **11.28** Choktaj u Eexodo 12.21-30.

^r **11.29** Choktaj u Eexodo 14.21-31.

^s **11.30** Choktaj u Josuee 6.12-21.

q'u Israeel q'u'l ex k'aab'an u tenam.^t

32 Unchee' kaana unsa' savale'. Pek tiempo isa' aas sa-yolonin ti' va'l i'an u Gedeoon, u Baraac, u Sansoon, u Jeftee, u Daviid, u Samueel utz, tuch' q'u o'tla alol tetz u yolb'al Tiohx.^u

33 Tan ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx k'uxh isub' mamaj tenam tu ch'a'o kajay q'u niman tetz u Tiohx. I'an q'u kam ijikomal. Motx ik'ul q'u kam alich te tu u Tiohx. Utz atia imaj ichi'l tu q'u b'alam.^v **34** Ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx k'uxh motx itzaasa mamaj xamal. Itx'ol elchil vatz kamchil. Motx chee iyak'il, k'uxh ye'kich iyak'il. Techalich tek motx i'antu ch'a'o. Utz ole' ti' tojchal b'en q'u sol koontrain tetz.^w **35** Ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx k'uxh atich unjolol ixoj aas q'aavu'l q'u titz'in tatzik, k'uxh ma'tich ikame'.

Utz at majte aas xo'veb'al ikam kami. Ye't isa'a aas saeesal vatz u kamchil. Tan k'ujlich ik'u'l aas a' saq'aavitz'pik tu nojla q'aavitz'pichil.^x **36** Atia paal tu mamaj tza'l, tu yoq'b'al, tu tz'u'm utz, ok tu tze'.^y

37 Paasal tu tza'l. Atia paq'el sivan b'anaxi aas kami. Atia

qolel tuul. Atia toq'el. Atia til chaj texh nichpaalka tan, nich-tojchale'. Ti' karne'l utz, ti' tentzun texh toksa'm; me'b'i'l tetz, txumb'al iatz. Utz kam ko'xh nichtuleb'el, ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx.^z **38** Ye' nimotx-ik'ulo'k ti' aas nichtojchal tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Ech til chaj texh nichpaalku tu muji'b' tu tz'inlich tzaji tx'ava'. Vi'aj texh peepu nichpaalka; tulaj jul utz, tulaj joymal sivan majte.

39 Unchee' ti' vik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx, b'a'n motx b'enku siatz k'uxh ye'xhkam ik'ul q'u kam tala'tzi'i u Tiohx te. **40** Tan b'anich ti' tu u Tiohx aas ela sataq' qe. Ela sataq' b'en tz'ajelo' siatz. Ela sakuk'ul va'l nikuch'ia tuch' txuq'txunchil.

U tilax ok u Jesusus ti' kajay q'u kam

12 **1** Unchee' a' sib'al q'u aanima tzi' q'u'l tiira k'ujlich ik'u'l ti' u Tiohx. Utz a' q'u sib'la k'uchb'al taq'ka sukuvatz. Ech ye' qeono' tu q'u kam q'u'l nichijono' tuch' q'u paav q'u'l nichok toke' echa' ijatz. Pek qaqtaj yak'il ti' va'l ni-nalkub'ane'. Echa' echaib' tu jutzi'm sakub'ane'. Tan sib'al

^t **11.31** Choktaj u Josuee 6.22-25.

^u **11.32** Choktaj u Jueces 6.11—8.32; 4.6—5.31.

^v **11.33** Choktaj u Danieel 6.

^w **11.34** Choktaj u Danieel 3.

^x **11.35** Choktaj u Reyes II 4.25-37.

^y **11.36** Choktaj u Jeremias 20.2; 37.15; u Reyes II 22.26-27.

^z **11.37** Choktaj u Croonicas II 24.21; u Jeremias 26.23.

nisajino' ti' va'l nikub'ane'. **2** A tii sakuk'aj qib' ti' q'u kam ti' u Jesuus. Tan a' va'l xe'tixsan q'u kam k'ujlel kuk'u'l ti'. Utz a' sa-tzojpixsan. Tan txuq'txuni k'uxh si'chpaal tu u tza'l vatz kurus. Ye't qeon tu u ch'ixa'v va'l paalka. Utz anchitu'. K'uje' tiseb'al u b'anb'al tijle'm u Tiohx tu Amlika. **3** Echtzixe't ulsataj sek'u'l q'u tza'l q'u'l paalku u Jesuus tu q'u aa paav. Utz iltaj ok etetz ti'. Ech setiq'o nimal ek'u'l. Ye'k sajochp'ex. **4** Tan aatz q'u tza'l nipaalk'ex cheel, tiempo ko'xhtu' atzi'. Yit'i'as toj tekoj yatz'axojex ti' vekolt etib' vatz u paav. **5** Utz sotzi'ch q'u yol sek'u'l q'u'l alel sete tu u Tiohx. Etetz ex ik'aol ime'al aas nital ech tza':

—Unk'aol unme'al chi'in, k'ultaj kam va'l nital veTiohx ti' etoksal tu jik. Utz ye' chi'on sek'u'l aas niya'ex.

6 Tan nitoksa tu jik u Tiohx q'u'l tii ti'. Utz nitz'u'ma q'u'l nib'ens ik'aol ime'al.— Chia.^a

7 Ech q'i'taj vetoksal tu jik. Ech nojchit ex ik'aol ime'al Tiohx taq'o. Tan kajay k'aol me'ala nitoksal tu jik tu q'u'l itxutx ib'aal. **8** Tan oj ye' nitoksa'ex u Tiohx tu jik, yit' nojla koj ex ik'aol ime'al atzi'. Pek sik'elko'n-ex b'anel tenan. Tan kajay o' niqoksal tu jik. **9** Echa' u qatin

k'atz kutxutx kub'aal. Nich-toksa'o' tu jik aas o'ich talaj ch'oo. Utz atil tatin sukuvatz taq'o. ¡Ech aal maas sakunima u kuTat tu Amlika! Tan a' u ilol tetz u qaanelal. Utz a' va'l sa'aq'on u tiichajil qe tu b'enq'ii b'ensaj.

10 Tan nichtoksa'o' u kutat tu jik tu b'iil vantzi' paal kub'an tu u vatz amlika tx'ava' tza'. A' ni'ane' kam va'l b'a'n ninache'. Pek tiira a' ib'o'q'ol q'u kam q'u'l nitoksa'o' u Tiohx tu jik ti'. A' isa' aas saxaane'l o' k'atz u paav echa' u tatine'. **11** Utz nojchit tx'anel koj u qoksal tu jik tan, ni-chi'one' utz, nitxumunsane'. Pek oj saok'o' tu jik, a' kukanaal ma'l tiichajil, tu paas qatine' utz, tu jikomil.^b

Vinimal u yolb'al Tiohx b'enamen

12 Ech lakpojex. Iq'otaj eyak'il ab'iste ex jochpinaj eq'ab' etajan. **13** Choktaj u jikomla txumb'al, ech ye'xhkam samajonex. Utz si'an b'a'n vetatin vatz u Tiohx. Echa' ichokax b'a'nla b'ey ku'eb'al etajan. Tan echa' ex ko'x siatz.

14 B'antaj ya'l aas b'a'n ko'xh ex tuch' kajay aanima. Utz xaan-ojelex k'atz paav tu vetatine'. Tan oj ye' xaannaj el uchchil k'atz u paav, sa'kojetil iatz u kuB'aals Amlika. **15** Xeetaj etib' utz, lochtaj etib'. Ech kajay ex sachab'an vib'a'nul u Tiohx. Utz

^a **12.5-6** Choktaj u Job 5.17; u Proveerbios 3.11-12.

^b **12.5-11** Choktaj u Deuteronomio 8.5; u Samueel II 7.14.

ye' chi'on etanima. Eb'anchu ech ex u taq'il u k'ayla tze' aas niyansane' utz, nib'olb'a tere'n imol. **16** Ye'xhab'il ko'xh ma'j sete sab'anon aas sateesa tib' tu b'ey tuch' aanima utz, si'an q'u kam txaa' vatz Tiohx. Tan ech va'l i'an u Esauu aas ti' ko'xh ma'l echb'ub'al taq' u atzikil tu vitza'q'.^c **17** Utz etootzajle aas xamtel tuul, a'ich tepaj isa' sa'alax b'a'nla yol ti' tu vitat. Pek ye't ko'n tek alax b'a'nla yol ti'. Ech k'uxh tiira oq'i tan, ye'kan remeero.^d

18 Utz aatz vetok ti' u Tiohx, yit'e'ch koj a' va'l i'an q'u Israeel ko'xtene. Tan a' oponku k'atz ma'l u muunte, va'l nich-toyvu tu mam xamal utz, nojchit nikanax ok. Kaanaich uken utz, kaana tel itz'na'b'. **19** Kaana toq' trompeta. Utz ab'il vivi' u Tiohx. Aatz q'u aanima q'u'l ab'in vivi' u Tiohx tzi', motx tek ijaja aas ye'k sayolon u Tiohx.^e **20** Tan ye' nichmotxiq'i' tab'il q'u mantaar nichtal u Tiohx. Nichtale' aas sayatz'axi oj ab'il ma'j sakanon ok vixe' u muunte. K'uxh avan tan, sakami, paq'el sivan sab'anli. Chia.^f **21** Tan tiira xo'veb'al va'l nichtilaxe'. Aal tal tek u Moisees ech tza':

—j'Techal unt'unt'u'lan tu xo'val!— Texhtu'.^g

22 Pek aatz va'l veteb'ana tan, a' vet'oponk'ex meero k'atz u itz'lich Tiohx, va'l atil tu vitechalla tenam vi' u muunte Sioon. Utz a' emol sib'al mil aanjel setoksa iq'ii u Tiohx tuul. Aya' u Jerusaleen tu Amlika. **23** Utz a' vet'oponk'ex tu va'l atik q'u b'axa chaj niman tetz u Jesusus. Aya' q'u'l tz'ib'amal nal ib'ii xe' u Tiohx. A' vet'oponk'ex k'atz u Tiohx, u tx'olol tetz inujul q'u aanima kajayil utz, k'atz u taanxelal q'u jikomla aanima q'u'l aq'el b'ens tz'ajel tu u Tiohx. **24** Utz a' oponnajak'ex k'atz u Jesusus majte va'l ul b'anon u ak'la nuk'u'm. Tan a' va'l el ikajal qi'. Utz a' u kajal va'l nikuyune'. Ela tuch' va'l tz'itumal ok ti' u tioxhla kaaxha. Utz paalchu sii' vikajal u Abeel.

25 Unchee' kuenta'ex. Eteesach iq'ii u Tiohx va'l nioksanu' tu jik. Tan ku' choob'al paav ti' q'u aanima q'u'l ye't ko'n inima u Tiohx aas nich-toksal tu jik tu u vatz amlika tx'ava' tza'. Utz a' koj o' saku-tx'ol qel majte oj ye' saqoksa tetz u Tiohx va'l niq'ilank'asu'lo' tu Amlika.^h

^c **12.16** Choktaj u Geenesis 25.29-34.

^d **12.17** Choktaj u Geenesis 27.30-40.

^e **12.18-19** Choktaj u Eexodo 16.19-22; 20.18-21.

^f **11.20** Choktaj u Eexodo 19.12-13.

^g **12.21** Choktaj u Deuteronomio 9.19.

^h **12.25** Choktaj u Eexodo 20.22.

26 Aatz yolon u Tiohx xo'l q'u Israeel ko'xtene, paal kab'naano taq'o. Utz alel tu u Tiohx aas: —Sa'pajunpaasa kab'naano vatz tx'ava' utz, antu u amlika sayikun majte.— Chia.ⁱ 27 K'uxh nipaj-tale' aas: —Sa'pajunpaasa kab'naano.— Chia. Tan a' toke' aas sateesa q'u kam q'u'l cheesamal taq'o. Aya' q'u'l niko'niyikune'. Ech a' texh sakaa q'u kam q'u'l ye'k yik si'ane'. 28 Ech sa'koj-yikun u Q'esalail va'l sataq'vo' u Tiohx. Utz qoksataj iq'ii u Tiohx ti' q'u kam tzi'. Kuk'amataj q'u kam te. Ech b'a'n sab'enku te tan, nikuxo'va utz, atil tatin sukuvatz. 29 Tan atil u choob'al paav tiq'ab' u kuTiohx. Echa' u xamal aas kajaj nik'ache'.^j

Q'u kam q'u'l nitxuq'txunsan
u Tiohx

13 1 Eb'anchile aas seya'sa eb'antu tii setib'ilaj tan, ehermanos etib'. 2 Utz aq'taj ivatb'al q'u niman tetz u Jesuus q'u'l nitopon tzexe'. Tan ech nichian unjolol aanima atzi' aas b'a'n chit taq't ivatb'al aanima. Utz ye' tootzaj aas aal antu aanjel vat tu tatib'al.^k

3 Itz'ataj q'u'l atil tu preexhuil. B'antaj aas echa' ela atilex tu

preexhuil tuch'. Itz'ataj tzaj tzi' nik'axb'ixsale'. Echa' ant ex nepaal tu va'l nipaalka seb'ane'.^l

4 Atoj tatin u tzumb'a'a sevatz. Utz ye' eqela tan, Tiohx satx'olon inujul q'u eesanib' tu b'ey tuch' aanima.

5 Ye' ko'xh etz'ej etaanima ti' u puaj. Pek txuq'txunojex ti' kam etetz atile. Tan nital u Tiohx ech tza':

—Yit' sa'kojvaq'ka'axh;
yit' sa'kojvelab'eka'axh.—
Chia.^m

6 Echtzixe't saveeti k'ujleb'al k'u'l saqale':

—Ye'xhkam sunxo'va, k'uxh kam ko'xh sab'anax ve tan, a' lochol vetz u kuB'aal Amlika.— Chajo'.ⁿ

7 Utz atoj tatin sevatz q'u q'esala texo'l. Aya' q'u'l nichusunex tu u yolb'al Tiohx. Sajitaj q'u kam b'a'n ni'ane'. Utz iltaj ok etetz ti' kani'ch ik'uje' ik'u'l ti' u Tiohx.

8 Tan k'ujleb'al k'u'l vitxumb'al u Jesucristo; b'enamen atile. Atiche veti'anka. Atil cheel. Utz atil taab'a'b'en. 9 Ech ye' etaq'

ⁱ 12.26 Choktaj u Hageo 2.6.

^j 12.29 Choktaj u Deuteronomio 4.24; U Tio 3.12; Ka'b' U' Tu Tesaloonica 1.7-8.

^k 13.2 Choktaj u Geenesis 18.1-8; 19.1-3.

^l 13.3 Choktaj U Tio 25.35-46.

^m 13.5 Choktaj u Deuteronomio 31.6-8.

ⁿ 13.6 Choktaj u Salmos 56.3-4, 9-11.

etib' sisub'ex q'u ye'xtxojla chaj chusb'al q'u'l va'len. Tan a' b'a'n sakuk'on qaanima ti' u Tioxh ti' vikuyune'. A' b'a'n vatz va'l senima q'u mantaar ti'aj echb'ub'al. Tan kam koj ni-txakunku tu q'u'l niniman q'u kostuumbre ti' q'u echb'ub'al tzi'.

10 Utz aatz o' tan, atil ma'l vinachax u Tioxh nikub'ane' aas paarten chitu'. Utz ye'k tokeb'al q'u aanima ti' q'u'l a' ni'an u kostuumbre tikuenta u b'u'j toztioxh. 11 Tan aatz va'l ni'an q'u q'esal oksan yol vatz Tioxh, nitiq'o ok u kajal avan tu vi-q'analil u toztioxh, ti' teesal q'u paav. Pek aatz vichi'l q'u avan tzi', nitz'e'sal ti' elu'l u tenam.^o 12 Echat ko'xh b'anax tu u Jesusus qi' tan, a' kamku ti' elu'l u tenam. Ech taq' b'ens b'a'n q'u aanima tu vikajal. 13 Ech qiltaj ok qetz ti' u Jesusus tzi'. Kuq'i'taj q'u tza'l paalka. Echa' ant o' nikupaal tu u ch'ixa'v va'l paasalik ti' elu'l u tenam. 14 Tan aatz tu u vatz amlika tx'ava' tza', ye'k ma'l kutenam aas ta'n koj sa'atino' tuul. Pek a' nikuchok va't u kutenam va'l tetz b'enq'ii b'ensaj. 15 Echtzixe't qoksataj iq'ii u Tioxh ti' u Jesucristo. Kuk'amataj u Tioxh echa' tok tx'olo'm siatz tu u nachb'al Tioxh sakub'ane'. Kub'antaj ya'l qib' ti' tok iq'ii tuch' kutzi'.^p

16 Utz ye' esotzsa sek'u'l vib'anax u b'a'n'il tuch' u lochoib' ib'ilaj. Tan a' q'u kam q'u'l tiira b'a'n vatz u Tioxh tzi'. Tan oj echi, echa' tx'olo'm niqoksa siatz.

17 Nimataj q'u'l eq'esal tu u toztioxh, ex niman tetz u Jesusus. Oksataj etib' jaq' imantaar. Tan a' nititz'a u tatin vetaanxelal vatz Tioxh. Utz tootzajle aas sa'naltaq' ikuenta vatz Tioxh seti'. Tan b'a'n etetz untz'oj nitxuq'txun q'u q'esala tu u taq'on setaq'o. Pek b'a'n koj setetz untz'oj ka'l ik'u'l.

18 Utz q'ilataj sik'letaj Tioxh qi'. Tan a' kusa' aas b'a'n chit o' tu kajay q'u kam. Utz b'a'n u kunachb'al. 19 Utz nunjaj sete aas seq'ila sik'le Tioxh vi' ech so'oponin tzexe'.

Q'u b'a'nla chaj yol tetz q'u sik'len tetz u u' tza'

20-21 Unchee' u Tioxh koj aq'on etxumb'al ti' ib'anax kajay q'u b'a'nla chaj kam. Ech a' seb'ane' kam va'l isa'. Utz ech si'ane' kam visa' seti', tiq'aq'al u kuB'aal Jesucristo. Tan a' vixe'al u paas u Tioxh. A' va'l q'aav itz'pixsan u Jesusus xo'l q'u kamnaj, u b'a'nla ilol tetz q'u niman tetz, echa' u b'a'nla xeen karne'l. Tan tuch' vikajal nitzojpi va'l tal tu u nuk'u'm tetz b'enamen. Ech tetz

^o 13.11 Choktaj u Leviitico 16.27.

^p 13.15 Choktaj u Leviitico 7.12; u Salmos 50.14-23.

u techalil u Tiohx b'enamen tzi', ech ko'xh ib'ena' ye'k iya'e'. A'i.

Itzojpeb'al u u' tza'

22 Unchee' lekuyin hermanos ti' b'iil tzaj yol vet-untz'ib'a ti' taq'ax nimal ek'u'l tzi'. **23** Utz nival sete aas chajpuli u hermano Timoteo.

Oj tul texh tzunxe', saviq'o b'en vi' aas lo'oponin tzexe'.

24 Aq'taj vetz ichajlichil q'ul eq'esala tu u totztiohx tuch' tere'n q'u niman tetz u Jesusus. Utz nitaq' opon echajlichil q'u niman tetz u Jesusus q'u'l tu Itaalia tza'.

25 Taq' koj chit vib'a'nil u Tiohx sete sekajayil. A'i.